

1. «Доповідалось т. Підгорному М. В.⁶ Однороманенко⁷. 12.IX».
2. «Доповідав т. Скабі А. Д.⁸ Пересаденко⁹».
3. «т. Скабі А. Д. т. Підгорний М. В. просить розглянути це питання. Однороманенко. 12.IX».
4. «Тов. Пересаденко. Пропозиція вірна. Прошу підготувати проект рішення президії. Скаба».
5. «Доповідав т. Скабі А. Д. Тов. Нікітченка В. Ф.¹⁰ повідомлено, що заперечень немає. Г. Пересаденко. 21.IX.61 р.».

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 5322. –
Арк. 105–107. Оригінал. Машинопис на бланку.

3. Із дослідження Вищої школи КДБ при РМ СРСР про напрямки і методи діяльності органів КДБ проти закордонних антирадянських центрів і організацій

1962 р.

[Совершенно секретно]

Відрив від антирадянських організацій їх учасників

Відрив від зарубіжних антирадянських організацій їх учасників веде до розвалу, тобто ліквідації цих організацій. Але органам КДБ не байдуже, залишаються особи, які вийшли з тієї чи іншої організації, в антирадянському середовищі чи порвали з ним.

---

⁶ Микола Вікторович Підгорний – перший секретар ЦК Компартії України у 1959–1963 рр.

⁷ Однороманенко А. М. – завідувач адміністративного, згодом особливого відділів ЦК Компартії України.

⁸ Андрій Данилович Скаба – секретар ЦК Компартії України з ідеологічної роботи з жовтня 1959 р.

⁹ Григорій Пересаденко – завідувач особливого відділу ЦК Компартії України.

¹⁰ Віталій Федорович Нікітченко – голова Комітету державної безпеки при Раді міністрів Української РСР у 1954–1970 рр.

Якщо на учасників організацій не чинити постійного ідеологічного впливу, їхній відрив від антирадянської діяльності буде тимчасовим і неміцним. Коли ж на них чиниться ідеологічний вплив і він досягає мети, відрив може стати міцним, остаточним. Це звужує середовище, з якого виникають антирадянські організації, і розширює патріотичну частину еміграції, на базі якої з'являються і міцніють прогресивні організації.

Тому головним змістом діяльності органів КДБ у цьому напрямку є розкладання антирадянських організацій на базі ідеологічного роззброєння їхніх членів. Це, як правило, виключає можливість виникнення нових організацій і ускладнює поповнення вже існуючих за рахунок тих, що вже розпалися.

Ідеологічний вплив як засіб відриву учасників від зарубіжних антирадянських організацій дієвий не за будь-яких обставин. Він досягає мети у двох випадках:

а) якщо наш ідеологічний вплив сильніший впливу ворожої пропаганди й спеціальних заходів протидії, застосовуваних противником (імміграційне законодавство, залякування емігрантів, подачки і т. п.);

б) якщо він спрямований не тільки на учасників антирадянських організацій, а на всю емігрантську масу. Органи КДБ прагнуть не тільки локалізувати антирадянські центри (не допустити поповнення їх за рахунок проміжного середовища емігрантів), але й протиставити їм прогресивну частину еміграції, направити її на ліквідацію антирадянських організацій.

Заходи органів КДБ, що проводяться з метою відриву учасників від антирадянських організацій, різняться за своїм характером. Одні реалізуються методами, властивими тільки розвідувальній (контррозвідувальній) діяльності, інші не є специфічними для розвідки і здійснюються офіційно, по лінії найрізноманітніших галузей суспільної діяльності (пропаганда, культура і т. д.).

Незважаючи на відмінності в характері цих методів, у них спільний зміст: ідеологічний вплив на учасників антирадянських організацій і всю емігрантську масу.

Якщо в загальній діяльності органів КДБ з розкладання зарубіжних антирадянських центрів переважаюче місце посідають розвідувальні (агентурно-оперативні) заходи, то серед заходів з відриву від них учасників гольова роль належить офіційним заходам.

До офіційних заходів, спрямованих на відрив учасників від закордонних антирадянських організацій, належать заходи, які, по-перше, покликані паралізувати дії ворожої пропаганди й формувати у всіх емігрантів (котрі перебувають і не перебувають в організаціях) правильне уявлення про радянську дійсність; по-друге, викривати закордонні антирадянські центри і організації, а також їхніх вожаків перед емігрантським середовищем і світовою громадською думкою; по-третє, сприяти зростанню патріотичної еміграції й зміцненню її організацій. З цією метою різноманітними офіційними каналами поширюється правдива інформація про нашу країну, проводяться відкриті заходи з викриття ворожої діяльності антирадянських центрів та їх вожаків, встановлюються контакти з прогресивним емігрантськими організаціями (групами, спілками, земляцтвами, клубами і т. п.) й окремими особами.

Важлива роль у проведенні цих заходів належить комітету «За повернення на Батьківщину і розвиток культурних зв'язків із співвітчизниками». Цей комітет (створений у 1955 р.) у своїй діяльності спирається на зростаючий авторитет Радянської держави і використовує Указ Президії Верховної Ради СРСР від 17 вересня 1955 року «Про амністію радянських громадян, які співробітничали з окупантами в період Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.». У газеті «Голос Родіни», що видається ним російською мовою і в національних варіантах, і в журналі «Родіна», радіопередачах, через групи сприяння й мережу своїх добровільних кореспондентів у капіталістичних країнах Комітет доносить до емігрантів правду про нашу Батьківщину, викриває ворожу діяльність антирадянських центрів та їхніх вожаків. З цією метою використовуються відомості, які надходять від груп спри-

яння й окремих емігрантів, дані, що містяться в західних буржуазних та емігрантських виданнях, а також здобуті агентурним шляхом.

Встановивши контакт з багатьма емігрантськими патріотичними групами й організаціями, в тому числі з «Союзом радянських громадян» (Бельгія), Федерацією російських канадців, Литовським культурним товариством (Аргентина), Комітет завоював популярність серед значної частини емігрантів і виступає провідником впливу нашої країни на це середовище.

Для поширення серед емігрантів правдивої інформації про нашу країну і зміцнення зв'язків із прогресивною еміграцією, крім комітету «За повернення на Батьківщину і розвиток культурних зв'язків із співвітчизниками», використовуються й інші, недавно створені громадські організації («Комітет з розвитку зв'язку із зарубіжними естонцями», «Комітет з розвитку зв'язку з зарубіжними українцями»), а також групи студентів, зв'язаних зі студентами-співвітчизниками, які проживають в капіталістичних країнах, туристичні, родинні й інші зв'язки.

[...]

Чимало заходів з використанням преси, радіо, родичів емігрантів і самих учасників антирадянських закордонних організацій (котрі прийшли з повинною або викриті) готуються й проводяться органами державної безпеки. Наприклад, оперативні співробітники підготували виступи в пресі й на радіо родичів відомих вождів антирадянських організацій Крупавічуса («Верховний комітет визволення Литви – ВЛК»), Лозарайтіса («Колегія литовських дипломатів»), Ребене («Естонське товариство у Великобританії»), Багряного («Українська революційно-демократична партія») і багатьох інших. Вони закликали своїх близьких порвати з ворожою діяльністю, повернутися на Батьківщину. Зміст цих виступів став відомим для широких кіл емігрантів і справив на них велике враження.

Для викриття антирадянської діяльності зарубіжних центрів і організацій органи КДБ з великим успіхом використовують колишніх учасників цих організацій, які порвали з минулим і вийшли з них. Особливо добрі результати дає використання осіб, добре відомих у емігрантських колах завдяки своєму попередньому становищу, які володіють найбільш цікавими й цінними відомостями про організації та їхніх керівників.

Частина активних учасників антирадянських організацій повернулась на Батьківщину під впливом правдивої інформації про нашу країну й Указу Президії Верховної Ради СРСР від 17 вересня 1955 року. Порвали з антирадянськими організаціями й повернулись на Батьківщину чимало осіб, які займали в них провідне становище, наприклад, Пітленко – генеральний представник «Народно-трудового Союзу» (НТС) на Близькому Сході, Крутій – колишній генеральний секретар «Української соціалістичної партії», Заліський – активний учасник СБВНРу («Союз боротьби за визволення народів Росії»), Казем-Бек – колишній глава «Союзу молодоросів», Колосов – активний учасник ЦОПЕ, активні учасники НТС Рудаков і Кондрашов-Телегін та багато інших.

Деякі вожаки антирадянських організацій та їхні активні учасники виведені в Радянський Союз в результаті агентурно-оперативних заходів, проведених органами КДБ. Окремі з них, як, наприклад, Василакій – колишній вожак «Ліги антибільшовицьких організацій народів Радянського Союзу», ознайомившись із радянською дійсністю, зовсім відмовились від ворожих переконань. Коли рішення Василакія дійшло до емігрантських кіл (про це потурбувались органи КДБ), багато учасників антирадянських організацій завагалось, змінило ставлення до Радянського Союзу.

Здійснюючи всі ці заходи, органи КДБ виходять із того, що, по-перше, сам факт повернення в Радянський Союз визначних учасників антирадянських організацій загострює суперечності всередині цих організацій, породжує обстановку взаємної недовіри й підозр, підриває

довір'я до них з боку імперіалістичних розвідок, сприяє відходу від них рядових учасників, по-друге, ці особи можуть бути використані для викриття не тільки антирадянських організацій, а й ворожої діяльності імперіалістичних розвідок, по-третє, відомості й матеріали, одержані від них, розширюють можливості для проведення заходів подальшого розкладання антирадянських центрів.

Органи держбезпеки організують виступи у пресі, на радіо й на прес-конференціях осіб, які порвали з антирадянськими організаціями і в силу різних обставин повернулися в СРСР. Ці особи пишуть звернення, які розмножуються великим накладом і розповсюджуються в емігрантських колах. Автори звернень закликають учасників організацій відмовлятися від антирадянської діяльності, викривати вожаків, повертатися на Батьківщину.

Органи КДБ схилили до виступів у пресі багатьох осіб, які в минулому вели активну антирадянську діяльність і добре відомі в емігрантських колах.

[...]

Велике враження на емігрантів справили «Відкритий лист» В. Кука – колишнього вожака ОУН, звернення колишнього керівника «Служби безпеки ЗЧ ОУН» М. Матвієйка «До членів і співчуваючих ОУН і до всіх українців, які живуть за кордоном рідної землі», «Записки колишнього емігранта» Д. Брунста, в минулому активного учасника НТС, і багато інших подібних матеріалів, що розкривають справжнє обличчя антирадянських організацій та їх вожаків.

Використовуючи архівні й слідчі матеріали, а також деякі дані, здобуті агентурним шляхом, органи КДБ підготували й розповсюдили за кордоном низку книг, брошур і статей, що викривають звірства багатьох нинішніх вожаків і активних учасників зарубіжних антирадянських організацій, які вони чинили на території СРСР в період німецько-фашистської окупації.

[...]

Брошура «Сповідь колишнього солдата батальйону «Нахтігаль», написана в 1960 році, викриває злочини

українських буржуазних націоналістів в роки Великої Вітчизняної війни. Ця брошура також розповсюджена в емігрантських колах.

До створення подібних матеріалів органи КДБ схилили багатьох колишніх учасників націоналістичних формувань, котрі нині перебувають в ув'язненні або відбули покарання.

[...]

До викриття зарубіжних антирадянських центрів органи КДБ залучають багатьох репатріантів і реемігрантів.

В Україні і в Прибалтиці проведено відкриті судові процеси над карателями...

Викриттю вожаків антирадянської еміграції перед світовою громадською думкою сприяє і те, що органи державної безпеки збирають документи про злочинну діяльність окремих активних буржуазних націоналістів, які втекли за кордон, і порушують перед владою відповідних капіталістичних країн питання про видачу їх Радянській державі для проведення судових процесів за місцем вчинення ними злочинів.

Коли заходи дипломатичного характеру небажані, органи КДБ використовують свої можливості й розповсюджують за кордоном матеріали, що викривають таких осіб...

Органи державної безпеки ведуть велику роботу для схилення до повернення на Батьківщину відомих письменників, музикантів, учених і т. д., які у різний час і з різних причин виїхали за кордон.

У всій цій складній роботі величезне значення мають контакти, що встановлюються з прогресивними елементами.

Встановивши контакт з колишнім націоналістом Чайковським, нині доцентом Львівського університету, органи КДБ схилили його до виступу в газеті «Вільна Україна» з патріотичним зверненням до українських емігрантів, які проживають в Канаді. Звернення вмістила прогресивна українська газета «Українське життя», що видається в Канаді. Незабаром автор одержав з-за кордону

листа від якогось Кормила з погрозами і наклепами. В лютому 1960 року Чайковський в газеті «Українське життя» вмістив статтю «Відповідь Йосипу Кормилу». Ця стаття, яка викривала Кормила, викликала бурхливу реакцію, широко коментувалась в українській емігрантській пресі й обговорювалась на зборах.

У результаті цього виріс авторитет газети «Українське життя», вона розширила свій вплив, здобула нових читачів. Деякі з них звернулися до редакцій радянських газет і до родичів, котрі проживають в Україні, з проханням надіслати матеріали, що викривають українських націоналістів. Органи КДБ використали цю можливість і направили в Канаду (через газети й окремих осіб) велику кількість статей, що викривають злочинну діяльність українських націоналістів. Зокрема, направлено матеріали проведеного в 1960 році в Рівненській області судового процесу над карателями Бондаренком, Резниковим та іншими.

[...]

Органи КДБ проводять зазначені заходи організовано й планомірно, старанно готують їх. Діяльність органів КДБ в цьому напрямку за останні роки набрала широкого розмаху, її масштаби зростають.

Успіх подібних дій значною мірою визначається розвідувальними заходами. Зокрема, у відкритій пропаганді використовується багато матеріалів, здобутих агентурним шляхом. Так, картотека ЦОПЕ, вилучена агентами, була опублікована в газеті «За повернення на Батьківщину» із зазначенням, що її доставила одна із груп сприяння. Далі, організуються відкриті виступи вожаків і активних учасників зарубіжних антирадянських організацій, а також агентів органів КДБ, виведених на територію СРСР в результаті проведення агентурно-оперативних комбінацій. Чимало матеріалів, розповсюджених серед емігрантів за кордоном з метою компрометації вожаків антирадянських організацій і розпалювання суперечностей, також здобуто в результаті різноманітних агентурно-оперативних заходів.

Своєю чергою матеріали, одержані від осіб, які повернулися на Батьківщину під впливом правдивої інформації про Радянський Союз і викривальних заходів, використовуються при вербуванні і компрометації вожаків, в листах і зверненнях, що направляються через агентуру організаціям і окремим особам, для легендування патріотичних груп, а також при здійсненні низки інших заходів, спрямованих на розкол і розкладання антирадянських центрів і організацій. Так, наприклад, Заліський, активний учасник СБВНРу, який повернувся на Батьківщину, не тільки виступив у пресі, по радіо і на пресконференції із заявою про причини розриву з антирадянською еміграцією, а й направив на ім'я IV з'їзду СБВНРу і учасників організації листи, які викривають антирадянську діяльність цієї організації. Крім того, він передав органам КДБ компрометуючі вожаків СБВНРу матеріали, що були розмножені й розіслані (через агентуру із Мюнхена) на адресу антирадянських центрів, редакцій емігрантських газет і відомим членам різноманітних зарубіжних організацій.

Таким чином, впливаючи на учасників організацій, офіційні заходи разом з тим полегшують вирішення завдань, що належать виключно до галузі розвідувальної (контррозвідувальної) діяльності.

До числа агентурно-оперативних заходів, що чинять активний ідеологічний тиск на учасників зарубіжних антирадянських організацій, належить легендування патріотичних груп.

Робота, проведена від імені легендованих патріотичних груп, дає добрі результати. Вона не тільки переконує вожаків антирадянських організацій і рядових учасників у тому, що ці групи справді існують, а й справляє на них відповідне враження: у перших загострюються взаємні підозри й недовір'я, в інших складається переконання у правильності роботи, яку проводять «групи». Серед останніх з'являються ті, хто вагається і симпатизує групам. Все це послаблює антирадянські центри й організації, веде до відходу від них рядових учасників.

Легендовані патріотичні групи самим фактом свого «існування» і характером «діяльності» повинні свідчити про наявність активних патріотичних елементів серед учасників зарубіжних антирадянських організацій, служити для них показовим прикладом, спонукати їх до дій.

У 1955 році було легендовано «Групу колишніх СБВНРівців». Від її імені на 80 адрес оперативні співробітники направили звернення «До членів СБВНРу», в якому викривали шпигунсько-терористичний характер цієї організації, продажність її вожаків, їхній зв'язок з американською розвідкою. Звернення було передруковане в емігрантській газеті «Голос Росії» і використовувалось монархічними організаціями для нападок на СБВНР.

Легендована в тому ж році група «Сокіл» розповсюдила низку документів із закликом до учасників організацій повертатися на Батьківщину.

Від імені легендованих у 1956–1957 рр. груп «Яструб» і «Весна» було розіслано близько 1000 листівок, у яких викривалась антирадянська діяльність «Антирадянського комітету визволення» і підлеглих йому органів – радіостанції «Визволення» й «Інституту з вивчення історії та культури СРСР», наводились дані, що свідчили про те, що вожаки деяких антирадянських організацій є агентами імперіалістичних розвідок, або викривали їх у здійсненні різноманітних злочинів. Від імені групи «Яструб» багатьом переміщеним особам було направлено листи з пропозицією взяти участь у викритті вожаків антирадянських організацій, які є агентами американської розвідки.

[...]

Однак легендування патріотичних груп не може замінити собою роботи зі створення справді патріотичних організацій, які б могли протиставити себе ворожим. Інтереси справи вимагають поєднання і того, й іншого.

У роботі з відриву емігрантів від антирадянських організацій велике місце посідають агентурно-оперативні

заходи з компрометації вожаків антирадянських центрів і організацій.

Як відзначалось, компрометація вожаків перед рядовими учасниками зарубіжних антирадянських організацій досягається також шляхом відкритої пропаганди. Проте остання переслідує не тільки цю мету, вона допомагає викрити діяльність антирадянських організацій загалом перед широкими колами емігрантів.

Про компрометацію вожаків антирадянських організацій за допомогою оперативних заходів не можна говорити взагалі, безвідносно до того, перед ким вони компрометуються, оскільки підстави і наслідки їх компрометації (що для органів КДБ має велике практичне значення) різні і безпосередньо залежать від того, компрометується ця особа перед ворожою розвідкою, чи іншими вожаками й організаціями, чи перед їхніми рядовими учасниками. В останньому випадку компрометація спрямована безпосередньо на відрив рядових учасників від антирадянських організацій.

Компрометація вожаків в очах рядових учасників має на меті показати останнім справжнє обличчя тих, хто йменує себе «керівниками антирадянської боротьби». Для цього, як правило, не вимагається звертатися до неперевіраних матеріалів або таких, що не відповідають дійсності: моральне обличчя вожаків антирадянських організацій і без того настільки непривабливе, що без особливих труднощів вдається знайти і використати справжні компрометуючі їх факти.

Компрометація вожаків – і це стосується усіх її випадків – вимагає глибокого знання цієї організації і наявності матеріалів, які всебічно характеризують особу, що компрометується. Підставою для компрометації вожаків перед рядовими учасниками можуть служити дані про їхнє співробітництво з ворожою розвідкою, якщо вони це приховують, матеріали про використання грошових коштів організації в особистих цілях, відомості про змову цих осіб з вожаками іншої організації, про їхнє мо-

ральне розтління, про те, що вожаки видають себе не за тих, ким вони є насправді, і т. д. і т. п.

Вибір способу компрометації обумовлюється характером матеріалів, які компрометують вожаків, обстановки, яка склалася в організації на момент проведення заходу, взаємовідносин особи, яка компрометується, з іншими, насамперед керівними, учасниками організації, відносинами, які встановилися між організаціями, вожак якої компрометується, й іншими організаціями.

Щоб надати матеріалам більшої переконливості й не допустити використання їх вожаками для підняття свого авторитету, спосіб компрометації повинен забезпечувати видимість непричетності органів КДБ до джерела відомостей та їх розповсюдження.

Одним із найчастіше використовуваних на практиці способів компрометації вожаків перед рядовими учасниками є розповсюдження матеріалів від імені осіб чи організацій, ворогуючих з вожаком...

Матеріали, компрометуючі вожаків зарубіжних антирадянських організацій, у вигляді статей, документів і листів від імені третіх осіб вміщуються в емігрантській або буржуазній пресі, а також поширюються через агентуру. У 1955 році в кілька антирадянських центрів було розіслано через агентуру фотокопії секретних СБВНРівських документів, зміст яких свідчив про те, що вожаки цієї організації переслідують особисті корисливі інтереси.

Прикладом успішної компрометації вожаків перед рядовими учасниками може служити розповсюдження в 1957 році в емігрантській пресі ряду країн вилучених агентурним шляхом витягів із протоколів засідань центрального бюро СБВНРу «Про фінансову звітність». Цей документ, що викривав вожаків СБВНРу в зв'язках з американською розвідкою та у фінансовій залежності від неї, сильно похитнув їхні позиції й призвів до виходу із організації низки її учасників.

[...]

Компрометація вожаків перед рядовими учасниками веде не тільки до загострення відносин між ними. Її

результатом є також погіршення відносин між різними організаціями та їх вожаками. Але для цього проводяться заходи, спеціально на це спрямовані; головний же наслідок компрометації вожаків перед рядовими учасниками – відхід останніх від антирадянської діяльності.

[...]

**Створення умов, що змушують розвідки
імперіалістичних держав відмовлятися
від використання зарубіжних антирадянських
емігрантських організацій**

Більшість зарубіжних антирадянських організацій може існувати й вести підривну діяльність проти нашої країни тільки тому, що одержує фінансову, матеріальну та іншу підтримку з боку розвідок імперіалістичних держав. Відмова ворожих розвідок від використання антирадянських центрів і організацій означала б припинення цієї допомоги, а значить, викликала б їхнє ослаблення, визначила б їхню загибель у подальшому.

Цим визначається значення заходів органів КДБ, спрямованих на те, щоб зробити зарубіжні антирадянські центри й організації непотрібним і небезпечним тягарем для ворожих розвідок, їхнім слабким місцем. Органи державної безпеки ведуть роботу в двох напрямках.

До першого належать заходи, спрямовані на систематичний зрив ворожих акцій, які проводять організації, в результаті чого ці організації не мають скільки-небудь значних успіхів у підривній діяльності проти Радянського Союзу.

Прикладом такого роду заходів може служити масове перенаправлення антирадянської літератури, що засилається в нашу країну ворожими емігрантськими організаціями, в посольства тих країн, з яких ця література надійшла. Це переконує противника в тому, що ворожі дії антирадянських організацій, яким він надає всіляку підтримку, не досягають мети, і ставить його перед необхідністю змінити своє ставлення до них, в чому зацікавлені органи КДБ.

До другого напрямку належать заходи, які мають на меті переконати імперіалістичні розвідки в тому, що антирадянські організації непридатні для використання як знаряддя підривної діяльності. Досягається це шляхом компрометації антирадянських центрів і організацій, а також їхніх вожаків перед ворожими розвідками. Подібні заходи нерідко проводяться у контакті з органами держбезпеки інших соціалістичних країн.

Підставою для компрометації вожаків антирадянських центрів перед конкретною капіталістичною розвідкою можуть служити матеріали про встановлення цими особами таємних зв'язків із розвідкою іншої капіталістичної держави, дані про дезінформацію вожаками організацій розвідки, з якою співробітничать, повідомлення про недружні заяви, зроблені вожаками стосовно країни, з розвідкою якої вони співробітничать, про привласнення ними грошових коштів, виділених організації для підривної діяльності проти Радянського Союзу й інших соціалістичних країн, і т. п.

Недопущення створення блоку антирадянських організацій

Протягом багатьох років ворожі розвідки прагнуть об'єднати зусилля антирадянських центрів і спрямувати їх проти нашої країни. Створення блоку антирадянських організацій з єдиною програмою дій призвело б до активізації їхньої підривної діяльності проти СРСР, ускладнило б боротьбу з ними. Ось чому органи КДБ, використовуючи суперечності між антирадянськими організаціями, готують і проводять заходи, спрямовані на те, щоб зірвати їхні спроби дійти до згоди хоча б із часткових питань, щоб не допустити узгоджених дій з їхнього боку, приректи на невдачу плани створення єдиного блоку антирадянських центрів, що їх виношують імперіалістичні розвідки.

Більше того, використовуючи суперечності, що виникають між антирадянськими організаціями і всередині

них, органи державної безпеки намагаються відволікти їх від боротьби з Радянською державою, зіштовхнути одну з одною і знесилити в конфліктах між собою...

Перш за все використовується все те, що служить причиною розмежування організацій між собою: відмінності в соціальному й національному складі учасників і так звані «програмні» суперечності; труднощі й перешкоди у боротьбі за поширення впливу на емігрантів і переміщених осіб, численні ускладнення, що виникають у боротьбі за «право» представляти еміграцію тієї або іншої національності й за місця в «представницьких» органах, створених ворожими розвідками. Крім того, використовуються зіткнення між організаціями, породжені провалами, яких вони зазнають у підривній діяльності проти СРСР, і внутрішнім ворогуванням, а також суперечності з тактичних, організаційних і фінансових питань.

Щоб не допустити створення блоку антирадянських організацій, органи КДБ намагаються загострити відносини між ними, використовуючи з цією метою агентів КДБ, які займають в них керівне становище, і вдаючись до компрометації організацій одна перед одною, а також компрометації лідерів спільних органів, створюваних ворожими розвідками.

Агенти, впроваджені в керівні органи тієї чи іншої організації, під виглядом боротьби за збереження й зміцнення авторитету і впливу організації насправді сприяють загостренню відносин між цією організацією й іншими, поглиблюють ворогування між організаціями й розвідувальними органами противника. Крім того, за допомогою таких агентів вдається перешкодити входженню цієї організації у створювані ворожими розвідками антирадянські блоки, прискорити вихід із них тієї або іншої організації, а також створити блоки одних організацій, спрямовані проти інших.

У 1951–1952 роках всередині існуючої тоді «Ради визволення народів Росії» (РВНР) виникли серйозні су-

перечності: одні організації вступили до неї за рішенням вождів, але всупереч бажанню основної маси учасників, інші вступили за згодою більшості учасників, але згодом багато хто з них почав вагатись. Усе це породило численні суперечності, які були використані органами держбезпеки в інтересах Радянської держави. Оперативні співробітники за допомогою агентів розвинули дії у двох напрямках: а) неприєднання до РВНР тих організацій, які були запрошені для участі в ній, але ще не вступили до неї; б) виходу із РВНР організацій, які вже вступили до неї. Агенти органів КДБ із числа українських, білоруських та інших націоналістів намагались перешкодити входженню своїх організацій у блок; агенти з РВНР і НТС вимагали виходу організацій із Ради. Роздерта внутрішніми суперечностями, які завдяки вмілим діям органів держбезпеки дедалі більше загострювались, піддана нападкам з боку крайніх правих угруповань і буржуазно-націоналістичних організацій, РВНР у 1952 році розпалась.

[...]

Для розпалювання ворожнечі між закордонними антирадянськими організаціями органи КДБ успішно використовують боротьбу їхніх вождів за владу, за право представляти підпілля, котре, на їхню думку, існує в СРСР.

Підтвердженням цьому можуть слугувати дії органів державної безпеки, спрямовані на загострення боротьби між організаціями українських буржуазних націоналістів.

Спираючись на рішення IV Лондонської конференції «Організації українських націоналістів» (ОУН), яка відбулася в 1953 році, Бандера повів боротьбу за те, щоб очолити ОУН, щоб поширити вплив керованих ним «Закордонних частин організації українських націоналістів» (ЗЧ ОУН) на всі інші українські буржуазно-націоналістичні організації.

Органи державної безпеки вирішили зірвати плани Бандери. Для цього потрібно було підняти проти ЗЧ ОУН всі угруповання, які їм протистояли, і таким чином зни-

зити авторитет Бандери. Цього було досягнуто після того, як органи державної безпеки повторили раніше переданий під час радіогри «Траса» «мандат» на право «Закордонного представництва Української головної визвольної ради» (ЗП УГВР) представляти підпілля в Україні. Спираючись на «мандат», вожаки українських буржуазних націоналістів Лебедь, Гриньох, Ребет та інші розгорнули активні дії проти Бандери; суперечності між ЗЧ ОУН і ЗП УГВР різко посилювались.

Крім того, під час цієї ж радіогри було передано вказівку про створення «трійки» для керівництва справами ЗЧ ОУН, що, по суті, дискредитувало обраний на лондонській конференції «провід» (керівництво). До складу «трійки» рекомендувались ворогуючі між собою особи. Бандера змушений був прийняти цю пропозицію.

Надалі, коли органи КДБ припинили радіогру «Траса», Бандера почав звинувачувати вожаків ЗП УГВР в незаконному «представництві» оунівського підпілля (що входило до планів органів КДБ). А після того, як за допомогою агентів за кордон було передано низку повідомлень, що компрометували «мандат» ЗП УГВР, а також відомості про розгром оунівського підпілля в Україні і про виступи населення проти націоналістів, стосунки між ворогуючими українськими буржуазно-націоналістичними угрупованнями за кордоном ще більше загострились.

Компрометація організацій одна перед одною зазвичай веде до компрометації їх перед ворожою розвідкою і перед рядовими учасниками.

[...]

Отже, об'єднанню антирадянських організацій заважають суперечності, які завжди є поміж них. Органи державної безпеки використовують ці суперечності не тільки для того, щоб зривати спроби збивати блоки з окремих організацій, але головним чином для того, щоб втягнути ці організації в боротьбу одна з одною, що відволікає їх від боротьби проти Радянського Союзу.

Перешкоджання встановленню єдності у керівних ланках антирадянських організацій

Створення блоку антирадянських організацій багато в чому залежить від того, чи є єдність у керівних ланках цих організацій. Якщо її немає, на шляху до об'єднання з'являються перешкоди, часто непереборні. Ось чому органи КДБ проводять роботу, спрямовану на те, щоб перешкодити встановленню єдності в керівних ланках антирадянських організацій.

Триваючий процес подрібнення антирадянських організацій дає змогу органам КДБ проводити заходи, що прискорюють їхній розкол, зривають спроби досягти єдності в керівних ланках, протиставляють їхні центри місцевим відділам.

Розкол зарубіжних антирадянських організацій або їх повний організаційний крах з допомогою агентів КДБ – найефективніший захід, проте він може бути здійснений лише за певних умов: при ворожнечі між вожаками, яка зайшла дуже далеко, припиненні фінансування ворожою розвідкою, серйозному незадоволенні рядових учасників діями вождів, постійних нападах інших організацій і т. п.

Сприятлива обстановка для проведення подібного заходу склалася в РВНР в 1953–1955 роках...

Обстановку, яка склалася в РВНР, органи державної безпеки використали для поглиблення і закріплення розколу. Один з агентів КДБ, який обіймав у організації помітне становище, одержав від Ліги боротьби за народну свободу велику суму грошей, з допомогою яких підкуповував деяких вождів. Вони протиставляли себе іншим вожакам, виступали з дискредитуючими РВНР і його вождів статтями, пропагували ідею непотрібності й неможливості об'єднання. У тому ж напрямку діяли й інші агенти, які були в обох угрупованнях. У результаті цих заходів із РВНР було виключено низку осіб, які виступали за об'єднання. Дії органів КДБ посилювали кризу в РВНР, зробили її затяжною і глибокою, послабили

організацію й на тривалий час відволікли її від підривної діяльності проти СРСР.

[...]

У 1957 році, коли кризи в РВНР було подолано, але її наслідки ще помітно відчувались, органи КДБ з метою загострення відносин між РВНР і її американським відділом від імені вожака останнього розповсюдили (за допомогою агентів) у ФРН і деяких країнах Латинської Америки кілька листів, що серйозно компрометували членів центрального бюро РВНР. У результаті вожаки РВНР змістили керівника американського відділу і прийняли попереднє рішення про виключення його з організації. Останній, своєю чергою, в багатьох органах емігрантської антирадянської преси вмістив спростування, в якому, природно, заперечував свою причетність до публікації названих документів.

Органи КДБ використали це спростування з метою подальшого поглиблення ворожнечі між вожаками РВНР. Від імені центрального бюро РВНР за підписом його керівника на адресу низки газет і журналів, які видаються антирадянськими організаціями у Франції, Бельгії, США, Аргентині, Австралії і ФРН, було направлено лист, у якому повідомлялось, що спростування вожака американського відділу викликане побоюванням бути викритим. До листа було докладено копії одержаних оперативним шляхом протоколів секретних засідань центрального бюро РВНР, зміст яких компрометував його членів перед вожаками місцевих відділів, з проханням опублікувати ці документи з метою об'єктивного інформування громадськості.

Подібні заходи проводилися органами КДБ і стосовно інших організацій...

Органи КДБ мають великі можливості для того, щоб успішно вести роботу з ліквідації зарубіжних антирадянських організацій.

Діяльність органів КДБ з розкладання закордонних антирадянських центрів набуває все більшого розмаху,

зростає число патріотичних організацій, зміцнюється їхній зв'язок з нашою країною. Низка антирадянських організацій уже припинила своє існування, багато з тих, що збереглися, серйозно ослаблені, дезорганізовані, значно скоротився їхній кількісний склад. Дедалі більше учасників антирадянських організацій висловлює незадоволення своєю діяльністю, відмовляється відвідувати зібрання, платити членські внески, по суті, вони перебувають в організації лише формально. Процес розпаду антирадянських організацій посилюється.

Противник розглядає боротьбу за вплив на еміграцію як «одну із битв в холодній війні, яку Захід не повинен програти», а тому вживає активних заходів для збереження антирадянської еміграції та її організацій, прагне протидіяти процесу розкладання організацій і заходам органів КДБ, які сприяють прискоренню цього процесу.

Заходи, яких вживає противник у відповідь на розкладання органами КДБ антирадянських організацій, в основному зводяться до такого: сприяння виїзду емігрантів і переміщених осіб з європейських в заокеанські капіталістичні країни; зрив спроб Радянського уряду досягнути вирішення питання про біженців і переміщених осіб у рамках міжнародних організацій; створення спеціальних органів «з охорони прав біженців»; спроби організаційного зміцнення антирадянських центрів; ідеологічна обробка емігрантів і переміщених осіб, передусім учасників ворожих формувань.

Антирадянські організації своєю чергою вживають контрзаходи проти заходів органів КДБ з їх розкладання. Вони створюють так звані «сектори захисту», видають «пам'ятки емігранту»¹¹, в яких роз'яснюють, «як зберегти себе від радянської агентури», посилюють волю до обробки своїх учасників.

---

¹¹ Див. додаток до документа № 54 – пресове повідомлення Української інформаційної служби «Смолоскип» «Тим, які йдуть на Україну».

Для ліквідації зарубіжних антирадянських центрів і організацій від органів КДБ вимагається ще немало зусиль. Це важливе завдання вдасться вирішити успішніше, швидше і з найменшими затратами сил і засобів, якщо діяльність органів державної безпеки з розкладання зарубіжних антирадянських організацій буде плано-мірною і цілеспрямованою.

Публікується за: *Хамазюк І. В., Комлев А. А. Разложение зарубежных антисоветских организаций. – М.: Ред.-изд. отдел ВКШ КГБ при СМ СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1962. – С. 8–29.*

4. Довідка про прийом у Товаристві «Україна» молодіжної групи членів Товариства об'єднаних українців Канади

20 серпня 1963 р.

20 серпня 1963 року в Товаристві відбувся прийом молодіжної групи (7 осіб) членів ТОУК (Канада), які прибули в Україну як делегація молоді.

Під час прийому з ними було проведено відповідну роботу. Виступ членів делегації записано на магнітну плівку (спецредакцією) редакції спецпередач і передано по радіо, як із Києва, так і з Берліна. Враження від групи позитивне. Поїздкою Україною вони задоволені.

Взято адреси для листування, засилання літератури, преси.

Усім їм вручено сувеніри, подарунки, спеціально підібрану літературу.

Левіщенко¹²

*ЦДАВО України. – Ф. 4629. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 28.
Оригінал. Рукопис.*

---

¹² Левіщенко М. О. – відповідальний секретар Товариства «Україна».